

Temat : **PRZETWORY MLECZNE**

Polecenia do wykonania przez ucznia:

1. zapoznanie się z materiałem

2. wykonanie notatki w zeszycie

Zdjęcie notatki proszę przesać do dnia 27.04.2020r. na adres dyrektorradymno@onet.pl

MATERIAŁ

1. KONCENTRATY MLECZNE

Mleko zagęszczone można otrzymać z mleka pełnego lub odtłuszczonego, odparowując wodę w temperaturze 56 - 60°C pod zmniejszonym ciśnieniem. Następnie mleko rozlewa się do puszek lub tub, poddaje sterylizacji i schładza, co zapobiega galaretowaceniu mleka. Mleko zagęszczone produkowane jest jako słodzone i niesłodzone (sacharoza, kakao, kawa naturalna i zbożowa). Dzięki małej zawartości wody i znacznemu stężeniu cukru mleko to nie ulega zepsuciu mikrobiologicznemu, dlatego nie jest poddawane pasteryzacji.

Mleko zagęszczone niesłodzone wymaga utrwalenia przez sterylizację i hermetycznego zamknięcia. Mleko zagęszczone powinno być przechowywane w puszkach z blachy białej, w tubach aluminiowych lub słojach. Temp. pomieszczeń do 18°C. Puszki podczas przechowywania powinny być przewracane co najmniej 2 razy w miesiącu.

Okres przechowywania mleka zagęszczonego w puszkach wynosi 9(kl.I) – 4(kl.II) miesiące; w tubach odpowiednio 4-2 miesiące, a w opakowaniach szklanych 6-4 tygodni.

Mleko w proszku otrzymuje się w wyniku odparowania wody z mleka pełnego lub odtłuszczonego dobrej jakości. Mleko po pasteryzacji zagęszcza się 3,5 - 4-krotnie w wyparkach próżniowych w temp. 55°C, a następnie suszy metodą rozpyłową w temp. 120-150°C lub metodą walcową.

Uzyskany proszek studzi się, przesiewa i pakuje w torebki z tworzyw sztucznych lub z folii aluminiowej laminowanej, które chronią mleko przed przenikaniem wilgoci i zapachów. Torebki z tworzyw pakuje się jeszcze w opakowania kartonowe.

Mleko w proszku ma barwę kremową, odznacza się dużą higroskopijnością. Zawartość wody nie może przekraczać 4%. Ważną cechą mleka w proszku jest rozpuszczalność, dla mleka klasy **I** i przeznaczonego dla niemowląt powinna ona wynosić nie mniej niż 95%, dla mleka klasy **II** – 93 %. Do najczęstszych wad organoleptycznych mleka w proszku zalicza się smak i zapach łojowaty, stęchły, zjełczały, klejowy, przypalony, paszowy, metaliczny. Wadą są również zbrylenia trudno rozsypane, spowodowane zbyt dużą wilgotnością produktu, oraz zbyt żółta barwa z ciemniejszymi cząsteczkami przypalonego mleka.

Mleko w proszku przechowuje się w magazynach o temp. do 20°C i wilgotności do 75%. Opakowaniami są puszki metalowe, torby z folii polietylenowej lub aluminiowej. Okres przydatności do spożycia mleka w proszku pełnego wynosi 6 miesięcy od daty produkcji (w puszkach metalowych i folii aluminiowej), 4 miesiące w folii polietylenowej i 6 miesięcy - mleko odtłuszczone.

Mleko w proszku instant otrzymuje się w wyniku ponownego nawilżenia otrzymanego proszku mlecznego do kilkunastu procent wody w celu sklejenia, a następnie ponownego dosuszenia do wilgotności 3 - 5%. Jest to produkt łatwo rozpuszczalny w wodzie dlatego ma szerokie zastosowanie w gospodarstwie domowym, gastronomii i przemyśle spożywczym.

Śmietanka w proszku np. śmietanka do kawy to suszony produkt mleczny typu instant. Otrzymywana jest z naturalnej śmietanki z dodatkiem białek mleka, syropu skrobiowego, lecytyny i regulatora kwasowości.

2. NAPOJE MLECZNE FERMENTOWANE

Napoje mleczne fermentowane otrzymuje się z mleka normalizowanego lub odtłuszczonego pasteryzowanego poddanego fermentacji wywołanej przez swoiste drobnoustroje. Napoje te różnią się od mleka świeżego składem chemicznym, właściwościami fizykochemicznymi, smakiem i zapachem. Powstały w wyniku fermentacji kwas mlekowy wiąże się z wapniem kazeiny (powstaje rozpuszczalny mleczan wapnia) i kazeina w wolnej postaci wytrąca się tworząc skrzep. W temp. 20 - 30°C skrzep powstaje przy

kwasowości 24 - 26°SH.

Napoje mleczne fermentowane zawierają w swoim składzie mikroorganizmy o korzystnym oddziaływaniu na organizm człowieka tzw. **probiotyki**. Wówczas w nazwie produktu pojawia się przedrostek bio- np. biojoburt. Do mlecznych napojów fermentowanych mogą być również dodawane związki stymulujące wzrost bakterii probiotycznych. Są to tzw. **prebiotyki**. Są to najczęściej białka tłuszczowe i węglowodany. Produkty zawierające w swoim składzie zarówno probiotyki jak i prebiotyki nazywa się **synbiotykami**.

Napoje mleczne fermentowane mają dobroczynny wpływ na organizm człowieka:

- hamują rozwój szkodliwej mikroflory
- polepszają przyswajalność składników mineralnych
- obniżają poziom cholesterolu we krwi
- mają działanie przeciwnowotworowe
- stymulują układ immunologiczny

Mleko kwaśne otrzymuje się z mleka surowego lub pasteryzowanego odtłuszczonego lub o określonej zawartości tłuszczu ukwaszonego zakwasem czystych kultur bakterii kwasu mlekowego. Pod wpływem tych bakterii z laktozy powstaje kwas mlekowy, który wytrąca kazeinę i powoduje tzw. zsiadanie się. Wytworzone kwaśne środowisko hamuje rozwój innych niepożądanych bakterii. Mleko kwaśne z mleka surowego powstaje samoistnie.

W zakładach gastronomicznych można otrzymać dobre mleko kwaśne przez wymieszanie mleka pasteryzowanego z kwaśną śmietaną (zaszczepioną czystymi kulturami bakterii kwasu mlekowego) i pozostawienie w temp. 20 - 25°C przez kilkanaście godzin.

Kefir otrzymuje się z mleka pasteryzowanego pełnego, o obniżonej zawartości tłuszczu i odtłuszczonego, poddanego fermentacji alkoholowo-kwasowej przez dodanie zakwasu uzyskanego z tzw. grzybków kefirowych. Po 24 godzinach otrzymuje się napój lekko pieniaący, o łagodnym, lecz orzeźwiającym smaku i dużej wartości odżywczej i dietetycznej. W zależności od czasu trwania dojrzewania różni się kefir jedno-, dwu- i trzydniowy.

Jogurt zwany też mlekiem bułgarskim, jest produkowany z mleka pasteryzowanego, zagęszczonego przez dodatek mleka w proszku lub odparowanie części wody, ukwaszonego zakwasem czystych kultur bakterii. Dojrzewanie jogurtu prowadzi się w temp. 43 - 45°C aż do uzyskania skrzepu. Następnie schładza się do temp. 5°C i przeznaczają do sprzedaży. Jogurt powinien mieć skrzep jednolity i być niezbyt kwaśny, orzeźwiający, o przyjemnym zapachu i charakterystycznym smaku. Są również jogurty z dodatkiem przecierów owocowych.

Mleko jogurtowe lub napój jogurtowy produkuje się tak jak jogurt jednak bez zagęszczania. Ma konsystencję płynną, może być z dodatkami lub bez.

Biojogurt nazywany jest jogurtem zreformowanym lub jogurtem probiotycznym, produkowany jest z dodatkiem pałeczki *Lactobacillus acidophilus* (naturalne bakterie przewodu pokarmowego hamujące rozwój bakterii gnilnych i gazujących)

Z mleka mogą być produkowane również inne przetwory.

Mleko acidofilne jest to napój z mleka pasteryzowanego z dodatkiem mleka w proszku i czystych kultur bakterii acidofilnych. Może być z dodatkiem lub bez dodatku cukru.

Polkrem jest to pasteryzowany i homogenizowany napój mleczny, lekko kwaskowy, orzeźwiający, o gęstej konsystencji, bez podcieku serwatki. Zawartość tłuszczu wynosi do 4%.

Laktol jest to napój z mleka odtłuszczonego, pasteryzowanego, ukwaszony zakwasem z czystych kultur maślarskich lub maślanką

Maślanka spożywcza uzyskiwana podczas wyrobu masła ze śmietany pasteryzowanej, ukwaszonej zakwasem, z czystych kultur maślarskich bez dodatku wody, z ewentualnym dodatkiem śmietany

Felisówka jest to napój z maślanki poddanej fermentacji alkoholowej wskutek dodania drożdży i cukru.

Serwatka jest uzyskiwana ubocznie podczas produkcji serów. Jest ona źródłem białka (albuminy i globuliny), laktozy, kwasu mlekowego, składników mineralnych oraz witamin z grupy B.

Kumys jest napojem ze sfermentowanego mleka kłaczy lub oślicy, zwanego winem mlecznym.

Napoje z mleka fermentowanego są pakowane w butelki, torebki foliowe lub kubki z tworzyw. Na kapslach, etykietach lub torebkach powinna być podana data trwałości (ostatni dzień przydatności do spożycia), znak producenta, nazwa produktu i cena.

Napoje mleczne fermentowane należy przechowywać w temperaturze 5 -10°C, zabezpieczone przed obcymi zapachami. Mogą być one wykorzystane do sporządzania koktajli, chłodników, galaretek.

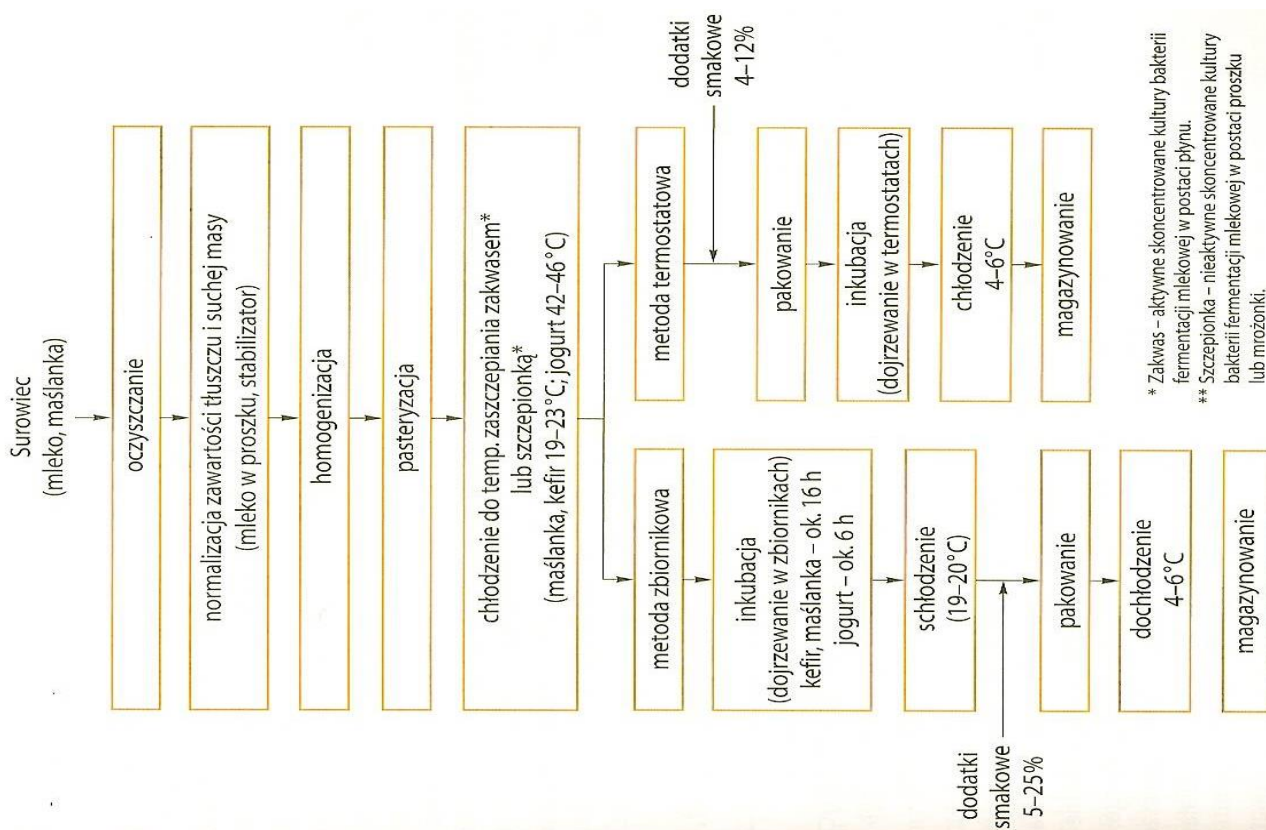

Fig. 10.2. Etapy produkcji mlecznych napojów fermentowanych

3. ŚMIETANKA

Śmietanka to tłuszcz mleczny zebrany z surowego mleka. Tłuszcz, jako lżejszy od wody, samoistnie gromadzi się przy powierzchni, jednak w produkcji przemysłowej proces ten przyspiesza się przy użyciu wirówek

Śmietanka to produkt o zwiększonej zawartości tłuszczu, uzyskiwany w wyniku wirowania mleka, poddany następnie homogenizacji i pasteryzacji

Ś m i e t a n k ę otrzymuje się w wyniku odwirowania tłuszczu z mleka, a następnie poddania normalizowaniu dodając mleka do żądanej zawartości tłuszczu.

Otrzymaną śmietankę przed wprowadzeniem do obrotu normalizuje się na pożądaną zawartość w niej tłuszczu (obecnie najczęściej 9% albo 18%, niekiedy 30 %) przez dodanie odpowiedniej ilości mleka chudego, a następnie pasteryzuje się zazwyczaj w temp. o 5°C wyższej niż przewidziano to dla mleka; podwyższenie temperatury jest konieczne ze względu na ochronne działanie tłuszczu na bakterie. Pasteryzacja jest również konieczna, jeżeli śmietanka przeznaczona jest do dalszego przerobu.

W handlu występują następujące rodzaje śmietanki:

a) niskotłuszczowa

- do kawy, o zawartości 9% tłuszczu;
- o zawartości 12% tłuszczu;

b) tłusta

- o zawartości 18% i 20 % tłuszczu

c) kremowa, o zawartości 30% tłuszczu;

d) tortowa, o zawartości 36% tłuszczu.

Wszystkie rodzaje śmietanki mają kwasowość 8°SH.

Ubijanie śmietanki:

- użycie śmietanki o zawartości 30-36% tłuszczu
- schłodzenie śmietanki do temp. 2-4°C
- użycie naczynia schłodzonego lub obłożonego lodem
- ubijać intensywnie
- dodać cukier pod koniec ubijania(100-150gcukru/1000cm³ śmietanki)
- przerwać ubijanie gdy masa będzie sztywna (dalsze ubijanie powoduje powstawanie kuleczek masła)

Wyroby z bitej śmietanki przechowuje się w temp. 6°C do 6 godzin

4. ŚMIETANA

Śmietana wytrąca się w naturalny sposób na powierzchni nie poddawanej żadnej obróbce mleka. Pierwotnie pozyskiwano ją właśnie w ten sposób. Obecnie jednak "wydzierana" jest mleku na drodze odwirowywania w tzw. wirówkach. Śmietana jest zasobna w tłuszcz, a zawartość kazeiny oraz witamin rozpuszczalnych w tłuszczu waha się w zależności od stopnia tłustości i wynosi 1,8 - 3,4 %. Podobnie jak mleko, śmietana poddawana jest różnym metodom utrwalania. Także i w jej przypadku pożądany stopień tłustości osiąga się poprzez zmieszanie jej z mlekiem odtłuszczonym.

Śmietana jest produktem uzyskanym w wyniku ukwaszenia śmietanki czystymi kulturami maślarskimi. Śmietanę i śmietankę otrzymuje się przez odwirowanie mleka pełnego do znormalizowanej zawartości, poddanie pasteryzacji i homogenizacji.

Śmietanka poddana jest procesowi fermentacji mlekowej, co prowadzi do zakwaszenia i zagęszczenia produktu. Dostępna komercyjnie śmietana może zawierać dodatkowe substancje zagęszczające jak żelatyna, guma guar, karagen, dodatki o kwaśnym smaku. Umieszczanie składu śmietany na opakowaniach w wielu krajach jest dobrowolne, a w Polsce stosowane jest tylko przez niektórych producentów. Dostępne odmiany śmietany o mniejszej zawartości tłuszczu mogą być wytwarzane przez połączenie śmietany i mleka. Pasteryzacje śmietanki, przeznaczonej do produkcji śmietany, przeprowadza się sposobem momentalnym w temp. ok. 95°C, w celu dokładniejszego wyjałowienia oraz wywołania por zadanych zmian białkowych i zahamowania utleniania tłuszczów.

W handlu występuje śmietana:

- niskotłuszczowa – o zawartości 9% i 12% tłuszczu
- tłusta o zawartości 18% i 22% tłuszczu

Znaleźć możemy także **śmietanę spożywczą o zawartości tłuszczu 18%** zwykłą, ukwaszona i sterylizowana, czyli utrwalona termicznie.

Śmietana spożywcza zawiera 9, 18 22 lub 30 % tłuszczu i kwasowość 12- 32°SH.

W zależności od zastosowanej metody utrwalania śmietana posiada różne terminy przydatności do spożycia.

- śmietana świeża: 4 -6 dni (w lodówce)
- śmietana UHT: 6 tygodni (poza lodówką)
- śmietana sterylizowana: do jednego roku (poza lodówką).

Tabela 10.6. Charakterystyka śmietany i śmietanki

Cecha	Śmietanka	Śmietana
otrzymywanie	w procesie wirowania mleka (odtłuszczanie, normalizacja), a następnie homogenizowana i pasteryzowana (93–95°C – wyższa temperatura w przypadku śmietanki wynika z większej jej lepkości)	śmietanka poddana fermentacji mlekowej przy udziale kultur bakterii maślarskich, tj.: <ul style="list-style-type: none"> • <i>Lactococcus lactis</i> sp. <i>lactis</i>, • <i>Lactococcus lactis</i> sp. <i>cremoris</i> • <i>Lactococcus lactis</i> sp. <i>lactis</i> var. <i>diacetilactis</i> • <i>Leuconostocmesenteroides</i> sp. <i>cremoris</i>
cechy charakterystyczne	konsystencja płynna, barwa jasnokremowa, smak lekko słodki, posmak i zapach pasteryzacji	konsystencja gęsta lub lekko gęsta, barwa jasnokremowa, smak i zapach lekko kwaśny
rodzaj i procent tłuszczu	<ul style="list-style-type: none"> • niskotłuszczowa: 9%, 12% • tłusta: 18%, 20% • kremowa: 30% • tortowa: 36% • dla cukierni: 33%, 40% 	<ul style="list-style-type: none"> • niskotłuszczowa: 9%, 12% • tłusta: 18%, 20%, 24% • jogurtowa: 9% (wyróżniana ze względu na użycie podczas produkcji bakterii charakterystycznych dla jogurtu)
zastosowanie	dodatek do kawy, herbaty, koktajli (niskotłuszczowa), zup oraz sosów (tłusta), do produkcji kremów, deserów, past (wysokotłuszczowa)	zupy, sosy, sałatki, surówki, koktajle, ciasta kruche, półkruche, półfrancuskie

5. ZASTOWANIE MLEKA I JEGO PRZETWORÓW W PRODUKCJI GASTRONOMICZNEJ

1. Mleko spożywcze

- bezpośrednie spożycie
- napoje gorące: kawa, kakao, czekolada, bawarka
- koktajle słodkie z dodatkiem owoców, lub słone z dodatkiem soków i przecierów warzywnych
Koktajle sporządza się na bazie słodkiego mleka, które miksuje się z przecierami owocowymi lub warzywnymi, z dodatkiem cukru, dodatku smakowego lub lodu (kostki lub lody)
- desery: kisiele mleczne, mlecza, galaretki
  - kisiele mleczne- sporządzane z mleka, mąki ziemniaczanej, cukru, masła, żółtka i dodatku smakowego. Mąkę ziemniaczaną, dodatek smakowy i żółtka rozpuszcza się w części mleka. Pozostałe mleko gotuje się z cukrem i masłem. Wlewa rozpuszczoną zawiesinę i doprowadza do wrzenia.
  - mlecza – masy sporządzone z mleka, jaja, cukru i dodatków smakowo-owocowych. Jaja, cukier i dodatki smakowe miesza się ze sobą i łączy z ciepłym mlekiem. Napęnia się ta masa foremki i ogrzewa w kąpeli wodnej ok. 1 godz. w temp. 180°C aż masa zgęstnieje. po ostudzeniu wyklada się na talerzyki i polewa sosami lub sokami.
  - galaretki- ciepłe mleko łączy się z upłynnioną żelatyną i dodatkiem smakowym
- zupy mleczne z dodatkiem kasz, klusek, makaronów, preparowanych ziaren zbożowych, męsli
- składnik sosów (beszamelowy, sosów słodkich)
- składnik ciast drożdżowych i naleśnikowych
- zaprawa do zup dietetycznych
- dodatek do gotowania warzyw: szczaw, fasola
- składnik pomocniczy: moczenie bułki, śledzi, moczenie wątroby w celu usunięcia krwi

2. Napoje fermentowane

- bezpośrednie spożycie
- koktajle słodkie lub słone
- chłodniki słodkie lub słone (tzw. cacyki)
- galaretki
- dipy (sosy zimne)

3. Koncentraty mleczne

- dodatek do potraw po uprzednim upłynnieniu
- dodatek do ciast, kremów, kawy
- składnik ciast
- składnik mieszanek dla niemowląt

4. Masło

- kremy, ciasta kruche, francuskie, półkruche
- pasty
- jajecznicą
- ziemniaki purée
- kanapki
- zupy

5. Sery

a) sery i serki twarogowe

- bezpośrednie spożycie
- nadzienia słone i słodkie do pierogów, naleśników, ciast pieczonych
- serniki
- pierogi leniwe
- pasty i sałatki
- twarożki owocowe i kremy
- dipy

b) sery dojrzewające

- deska serów
- przekąski
- sałatki
- pasty

- kanapki, tosty, grzanki
- składnik potraw pieczonych i zapiekanych (pizzy, zapiekanki)
- zupy serowe
- sosy zimne i gorące
- fondue
- składnik nadzień

Zmiany zachodzące w mleku pod wpływem gotowania:

- tworzenie się kożucha i przywarek co obniża wartość odżywczą mleka na skutek wytrącania się białek (kożuch tworzą białka serwatkowe połączone z tłuszczem a przywarki białka osadzające się na dnie)
- straty witamin głównie wit. B i kwasu foliowego

Aby ograniczyć niekorzystne zmiany zachodzące pod wpływem temperatury należy:

- gotować w specjalnych garnkach
- mieszać aby zapobiec przywieraniu
- wlewać do garnka opłukanego zimną wodą
- przechowywać w nieprzeźroczystych naczyniach gdyż światło powoduje rozkład wit. B₂, oraz przyczynia się do jełczenia tłuszczu i utleniania wit.A i karotenu